

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21022732>

TURISTIK OB'YEKTLARNI QURISHNING MAHALLIY BUDJETGA TA'SIRI: SAMARQAND TAJRIBASI

Sh.Uralov – SamISI assistant-stajyori

Annotatsiya: Maqolada Samarqand viloyatida turistik ob'yektlarni qurishning mahalliy budjet daromadlari va xarajatlariga ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari va mahalliy budjet daromad bazasini mustahkamlash yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: turistik obyektlar, mahalliy budjet, soliq tushumlari, infratuzilma, investitsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, Samarqand, turizm iqtisodiyoti.

Mahalliy budjetlar hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning moliyaviy asosi bo'lib, ularning daromad bazasini mustahkamlash davlat moliyasini boshqarish tizimining dolzarb masalalaridan biridir. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasiga davlat siyosati darajasida alohida e'tibor qaratilmoqda, chunki turizm iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlarini rivojlantirishga turtki beruvchi muhim omil sifatida e'tirof etilmoqda.

Samarqand viloyati mamlakatning eng yirik turistik markazlaridan biri bo'lib, bu yerda turizm infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan loyihalar mahalliy budjetga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatmoqda. Turistik ob'yektlarni qurish nafaqat qurilish davrida soliq tushumlarini oshiradi, balki foydalanishga topshirilgandan so'ng xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va turizm xizmatlari eksportini oshirish orqali mahalliy budjetning daromad bazasini mustahkamlaydi.

Mazkur maqolada Samarqand tajribasi asosida turistik ob'yektlarni qurishning mahalliy budjetga ta'siri tahlil qilinadi, davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirilayotgan loyihalar misolida budjet daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganiladi.

Mahalliy budjetlar daromadlari asosan davlat idoralari tomonidan undiriladigan soliq va soliq bo'lmagan tushumlardan shakllanadi. Mahalliy budjet faoliyatini va daromad bazasini o'rganish, uni mustahkamlashning oqilona yo'llarini topish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi .

Turistik obyektlarni qurish mahalliy budjetga ikki yo'nalishda ta'sir qiladi:

Bevosita ta'sir – qurilish davrida pudrat tashkilotlari tomonidan to'lanadigan soliqlar (foyda solig'i, QQS, yer solig'i, infratuzilma rivojlantirish badallari) hisobiga budjet tushumlarining oshishi.

Bilvosita ta'sir – obyektlar foydalanishga topshirilgandan so'ng yangi ish o'rinlari yaratilishi, xizmat ko'rsatish sohasi hajmining o'sishi, turistik xizmatlar eksportining oshishi va buning natijasida soliq bazasining kengayishi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mahalliy budjet daromadlarini tartibga solish amaliyotida eski usullardan foydalanish bozor iqtisodiyotining o'sishini sekinlashtiradi, shu sababli hududlarning o'ziga xos salohiyatidan – xususan, turistik maskanlarning mavjudligidan – samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega .

Samarqand viloyatida so'nggi yillarda turistik infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. 2016 yilga nisbatan viloyatga turistik oqim 7 barobarga oshgan, turizm xizmatlari eksporti esa 600 million dollarga yetgan . Mazkur natijalarga erishishda quyidagi yirik loyihalar muhim rol o'ynadi:

Samarqand shahri "Shirin" massivi hududida 2023-2030 yillarda zamonaviy ishbilarmonlik markazi va turar joylar kompleksi barpo etish rejalashtirilgan . Mazkur loyiha doirasida quyidagilar nazarda tutilgan:

- Shaharchani barpo etish bo'yicha ishlar bosqichma-bosqich amalga oshiriladi .
- Buzilgan turar va noturar joylar o'rnida obyektlar qurilishi birinchi navbatda amalga oshiriladi .
- Qishloq xo'jaligi yerlarida qurilish ishlari oxirgi navbatda, qishloq xo'jaligi ishlari yakunlanganidan so'ng amalga oshiriladi .

- Loyihani moliyalashtirishda mahalliy budjet mablag'lari, shuningdek, "Agrobank" ATB tomonidan ajratilgan 100 milliard so'mlik kredit mablag'lari ishtirok etmoqda .

Samarqand tumanida umumiy maydoni 4656 gektar bo'lgan turistik-rekreatsion zona tashkil etilgan . Ushbu loyiha doirasida:

- Turistik zona 30 yil muddatga tashkil qilinadi (keyinchalik uzaytirish imkoniyati bilan) .
- Zona hududida eko va ekstremal turizm turlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratiladi .
- Turistik zona hududidagi yer uchastkalari elektron onlayn auksion orqali realizatsiya qilinadi .
- Yer uchastkalarini realizatsiya qilishdan tushgan mablag'lar Direksiya faoliyatini moliyalashtirish va infratuzilmani rivojlantirishga yo'naltiriladi .

Samarqand viloyatida hozirda umumiy qiymati 2,1 trillion so'mlik 30 ta loyiha amalga oshirilmoqda . Bular jumlasiga:

- Urgut va Samarqand tumanlarida 400 gektar maydonda yangi turistik obyektlar qurilishi .
- "Turizm qishlog'i" konsepsiyasi asosida 7 ta yo'nalish bo'yicha turizm xizmatlarini tashkil etish .
- 10 ta yangi mehmonxona barpo etish, jami o'rinlar fondini 20 mingga yetkazish .
- Payariq tumanida "Enter Engineering" kompaniyasi tomonidan qiymati 2 trillion so'm bo'lgan ziyorat turizmi markazi qurilishi (8 ta mehmonxona, 1200 ish o'rni) .

Samarqand xalqaro aeroporti rekonstruksiya qilingan bo'lib, u yiliga 8,6 million yo'lovchiga xizmat ko'rsatish quvvatiga ega .

Samarqand tajribasi turistik obyektlar qurilishi mahalliy budjet daromadlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatadi.

Turizm sohasi va unga aloqador tarmoqlarga jami 1 mlrd dollar investitsiya jalb qilingan . Keyingi yillarda bu ko'rsatkichni oshirish rejalashtirilgan. "Shirin" loyihasi doirasida 2026 yildan boshlab har chorak oxirida mahalliy budjet mablag'lari hisobidan

“Mahalla” xayriya jamoat fondiga to‘lovlar amalga oshirilishi nazarda tutilgan . Bu mahalliy budjet va jamoat fondlari o‘rtasidagi moliyaviy oqimlarning tashkil etilishini ko‘rsatadi.

Turistik obyektlarni qurish va ularning keyinchalik faoliyat yuritishi yangi ish o‘rinlari yaratilishiga olib keladi. Samarqand viloyatidagi turistik loyihalar 3 mingdan ortiq yangi ish o‘rinlari yaratishni nazarda tutadi . Yangi ish o‘rinlari aholi daromadlarini oshiradi, bu esa o‘z navbatida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i va ijtimoiy soliq tushumlari orqali mahalliy budjetni boyitadi.

Samarqandda turizm xizmatlari eksporti 600 million dollarga yetgan . Yillik xorijiy sayyohlar oqimini 2,5 million kishiga yetkazish, turizm xizmatlari eksportini esa 600 million dollardan oshirish rejalashtirilgan . Bu ko‘rsatkichlar mahalliy budjetga soliq tushumlarining oshishini ta’minlaydi.

Samarqandda hozirda 19 730 o‘rinli 740 ta joylashtirish vositalari, jumladan, 12 067 o‘rinli 184 ta mehmonxona, 3 775 o‘rinli 421 ta oilaviy mehmon uyi, 3 888 o‘rinli 135 ta xostel, 430 ta turkompaniya, 680 nafar gid-tarjimon, 144 ta turistik avtobus va 150 ta mikroavtobus faoliyat ko‘rsatmoqda . Ushbu subyektlarning barchasi soliq to‘lovchilar hisoblanib, mahalliy budjetga muntazam tushumlarni ta’minlaydi.

Turistik obyektlarni qurish mahalliy budjetdan infratuzilmani rivojlantirish uchun mablag‘ ajratishni talab qiladi. Samarqand viloyatida bu borada quyidagi xarajatlar amalga oshirilmoqda:

- Samarqandning tarixiy markazida 13 ta ko‘chani piyodalar hududiga aylantirish .
- Yo‘l, ichimlik suvi, kanalizatsiya, elektr tarmoqlari, servis va renovatsiya loyihalariga 1,2 trillion so‘m ajratish taklif etilgan .
- “Ohalik–Oqbo‘yro–Mironqul” turistik-rekreatsioon zonasini kengaytirish va infratuzilmasini rivojlantirish .
- Nurobod tumanidagi Nurbuloq shahrini kurort shaharchasiga aylantirish uchun 32 mlrd so‘m, turistik-rekreatsioon zona infratuzilmasini ta’minlash uchun 14,3 mlrd so‘m ajratish rejalashtirilgan .

Viloyat hokimligi huzurida ijtimoiy infratuzilmani moliyalashtirish uchun fond tashkil etilgan bo'lib, uning budjeti hududiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirishda tejalgan mablag'lar hisobidan to'ldiriladi .

Samarqand shahri, Samarqand va Nurobod tumanlarida mehmonxonalar sonini 850 taga, mehmonxona o'rinlarini 20 mingga, turizm xizmatlari hajmini 750 million dollarga yetkazish rejalashtirilgan .

Samarqand tajribasi mahalliy budjetga turistik obyektlar qurilishining ijobiy ta'sirini kuchaytirish bo'yicha bir qancha samarali mexanizmlarni ko'rsatmoqda:

Qator loyihalar davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirilmoqda. Masalan, Samarqanddagi zamonaviy avtovokzal 12 million dollarlik xususiy investitsiya hisobidan qurilgan bo'lib, unda 120 do'kon, 3 zamonaviy restoran, 14 xizmat ko'rsatish shoxobchasi, 1 avtosalon va 2 mehmonxona joylashgan . Bu model davlat budjeti mablag'larini tejab qolish va xususiy sektor samaradorligidan foydalanish imkonini beradi.

Turistik zonalaridagi yer uchastkalari elektron onlayn auksion orqali sotilishi, ulardan tushgan mablag'lar to'liqligicha Direksiyaga yo'naltirilib, infratuzilmani rivojlantirishga sarflanadi . Bu mahalliy budjetga qo'shimcha mablag'lar jalb qilishning samarali usuli hisoblanadi.

Mahalliy budjet mablag'larini maqsadli ishlatish

“Shirin” loyihasida mahalliy budjet mablag'lari hisobidan har chorak oxirida “Mahalla” xayriya jamoat fondiga to'lovlar amalga oshirilishi nazarda tutilgan . Bu mahalliy budjet mablag'larining aholi ehtiyojlariga yo'naltirilishini ta'minlaydi.

Samarqand viloyati turistik obyektlar qurilishi orqali mahalliy budjet daromadlarini oshirish bo'yicha muhim tajribaga ega bo'lmoqda. Viloyatning yalpi hududiy mahsuloti 2016 yildagi 23 trillion so'mdan 2025 yilda 120 trillion so'mga oshgan . Bu o'sishda turizm infratuzilmasini rivojlantirish muhim rol o'ynadi.

Prezident tomonidan belgilangan vazifalarga ko'ra, 2030 yilga borib turizm sohasida quyidagi ko'rsatkichlarga erishish rejalashtirilgan: xorijiy sayyohlar oqimini 20 million kishiga, turizm xizmatlari eksportini 10 mlrd dollarga yetkazish . Mazkur

strategik maqsadlar Samarqandda turistik obyektlar qurish va mahalliy budjetni rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan ishlarning keng miqyosli istiqbolini belgilaydi.

Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, hududlarda dam olish va turistik maskanlarning mavjudligi va bu borada salohiyatning yuqoriligi e'tiborga olinib, turistik bazalar, dam olish oromgohlarini tashkil etish uchun investitsiyalarni kengroq jalb etish maqsadga muvofiqdir. Samarqand tajribasi boshqa hududlar uchun ham namuna bo'la oladi.

Samarqand viloyatida turistik obyektlarni qurish mahalliy budjetga ko'p qirrali ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Qurilish davrida pudrat tashkilotlari va investorlar tomonidan to'lanadigan soliqlar, foydalanishga topshirilgandan so'ng xizmat ko'rsatish sohasining o'sishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi, turizm xizmatlari eksportining oshishi va soliq bazasining kengayishi mahalliy budjet daromadlarini sezilarli darajada oshiradi.

Shu bilan birga, turistik infratuzilmani rivojlantirish mahalliy budjetdan katta mablag'lar ajratishni – yo'llar, suv ta'minoti, kanalizatsiya, elektr tarmoqlari qurish va renovatsiya qilishni talab etadi. Mazkur xarajatlar qisqa muddatda budjet yukini oshirsada, uzoq muddatli istiqbolda turizmning barqaror rivojlanishi va budjet daromadlarining o'sishi hisobiga qoplanadi.

Samarqand tajribasi davlat-xususiy sheriklik, yer uchastkalarini auksion orqali sotish, infratuzilmani rivojlantirish fondlarini tashkil etish kabi mexanizmlar orqali mahalliy budjetga turistik obyektlar qurilishining ijobiy ta'sirini kuchaytirish mumkinligini ko'rsatmoqda.

Viloyatda amalga oshirilayotgan "Shirin" kompleksi, "Ohalik–Oqbo'yro–Mironqul" turistik-rekreatsioon zonasi va boshqa yirik loyihalar nafaqat Samarqandning turistik jozibadorligini oshirishga, balki mahalliy budjetni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ushbu tajribani respublikaning boshqa hududlarida ham qo'llash orqali turizmning hududiy iqtisodiyotga qo'shgan hissasini oshirish va mahalliy budjetlarning daromad bazasini mustahkamlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlash masalalari. (2025). Zenodo.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Samarqand shahrida “Shirin” zamonaviy ishbilarmonlik markazi va turar joylar kompleksini barpo etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-233-son qarori. (2023). O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ““Ohalik — Oqbo‘yro — Mironqul” turistik-rekreatsion zonasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. (2024). O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
4. Samarqand turizmni rivojlantirishga e’tibor qaratmoqda: viloyatda mehmonxonalar qurilmoqda, aeroport reyslar sonini ko‘paytirmoqda. (2024). Caravan-Info.
5. На модернизацию инфраструктуры Самаркандской области выделяют 1,2 трлн сумов. (2026). Kapital.uz.
6. A modern bus station has been handed in use in Samarkand. (2025). Samarqand viloyati hokimligi rasmiy sayti.
7. Samarqand viloyatini rivojlantirish rejalari ko‘rib chiqildi. (2026). Anhor.uz.
8. The number of tourist sites in Samarkand increases. (2026). AZERTAC.
9. Organizational matters reviewed and future tasks defined at the session of the Samarkand Regional Council. (2025). O‘zbekiston Milliy axborot agentligi.
10. At the session of the Samarkand regional kengash, the organizational issue was considered and tasks for the future were identified. (2025). O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali.
11. Organizational matters addressed and future objectives set at Samarkand Regional Kengash. (2025). O‘zbekiston Respublikasining Turkiyadagi elchixonasi.
12. Samarqandga olti oyda qancha sayyoh keldi, yil oxirigacha turizm sohada qanday ishlar amalga oshiriladi? (2025). Zarnews.uz.